

Rasulova Muhayyo Mirzamurot qizi
Denov tadbirkorli va pedagogika instituti
tayanch doktoranti
UDK № 94(575.151):32 "1920/1990"

**SURXONDARYO VOHASIDA MAHALLIY KADRLAR SALOHİYATINI YUZAGA
KELTIRISHDA MARKAZIY BOSHQARUV TIZIMINING STRATEGIK
YO'NALISHLARI**

Annotatsiya Mazkur maqolada 1920–1990-yillar oralig'ida Surxondaryo vohasida amalga oshirilgan kadrlar strategiyasi va uning mahalliy kadrlar qatlamini shakllantirishdagi o'rni arxiv manbalari negizida atroflicha tadqiq etilgan. Izlanishda Ittifoq markazidan mutaxassislarini jalb qilish sabablari, kadrlar rotatsiyasidagi qiyinchiliklar hamda mintaqaviy sharoitga moslashuv masalalari yoritiladi. Kadrlar siyosatining iqtisodiy o'sishni ta'minlash hamda mahalliy imkoniyatlarni cheklash bilan bog'liq ziddiyatli tabiatiga milliy va xorijiy tarixshunoslik nuqtayi nazaridan baho berilgan. Shuningdek, Termiz qishloq xo'jaligi texnikumining kadrlar yetishtirishdagi hissasi va paxtachilik tarmog'idagi statistik ko'rsatkichlar tahlil qilinib, faqat 1980-yillarga kelibgina mahalliy boshqaruv kadrlarining barqaror zaxirasi yuzaga kelgani ilmiy asoslangan.

Kalit so'zlar. Surxondaryo, kadrlar siyosati, markazlashgan boshqaruv, paxtachilik, mahalliy mutaxassislar, agrar modernizatsiya, kadrlar transferi, monomadaniyat.

Аннотация В данной статье на материалах архивных фондов представлен всесторонний анализ кадровой стратегии, реализованной в Сурхандарьинской области в 1920–1990 годах, и её воздействия на становление местных профессиональных кадров. В работе исследуются детерминанты политики делегирования специалистов из центра, причины кадровой неустойчивости и специфика их адаптации к локальной среде. Противоречивый характер кадровой политики, направленной одновременно на форсированную модернизацию и сдерживание внутреннего потенциала региона, рассматривается через призму отечественной и зарубежной историографии. На основе статистических данных о деятельности Термезского сельскохозяйственного техникума и динамики кадров в хлопковой отрасли доказано, что формирование полноценного управленческого звена из числа местных уроженцев завершилось лишь к 1980-м годам.

Ключевые слова. Сурхандарья, кадровая политика, централизованное управление, хлопководство, местные специалисты, аграрная модернизация, трансфер кадров, монокультура.

Abstract This article offers an extensive analysis of the personnel policy pursued in the Surkhandarya region between 1920 and 1990 and its subsequent influence on the emergence of local expertise, grounded in archival evidence. The study examines the rationale behind the central government's strategy of deploying outside specialists, issues of staff turnover, and the complexities of socio-cultural adaptation to the local environment. The dualistic nature of this policy—balancing economic modernization with the deliberate restriction of indigenous potential—is evaluated through a comparative lens of national and international historiography. Furthermore, by providing a statistical assessment of the Termez Agricultural Technical School and personnel trends in the cotton sector, the research scientifically establishes that a self-sufficient local managerial capacity only reached maturity by the 1980s.

Keywords. Surkhandarya, personnel policy, centralized management, cotton growing, local specialists, agricultural modernization, personnel transfer, monoculture.

1. Kirish (introduction). Surxondaryo viloyatining agrar sektorini rivojlantirishda kadrlar masalasi doimo strategik ahamiyatga ega bo'lgan. XX asrning 20-yillarida mintaqada malakali mutaxassislar tanqisligi sovet hokimiyatini "kadrlar transferi" siyosatini yuritishga majbur qildi. Ushbu bo'limda markazlashgan kadrlar siyosatining nazariy asoslari va uning mintaqaviy boshqaruvdagi o'rni bayon etiladi.

2. Tadqiqot metodologiya (methods). Tadqiqotda tarixiylik, xolislik va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. O'zbekiston Milliy arxivi (O'z MA) va Surxondaryo viloyat davlat arxivi (SVDA) fondlari (R-837, R-2380, 125-fondlar) asosiy manba bo'lib xizmat qildi. Shuningdek, xorijiy olimlar (A.L. Edgar, D. Northrop, M. Buttino) va mahalliy tadqiqotchilar (Q. Rajabov, K. Akramov) asarlari sintez qilindi.

3. Natijalar (results). Surxondaryo viloyatiga markazdan mutaxassislar jalb etish siyosati va uning mahalliy kadrlar shakllanishiga ta'siri mintaqa tarixshunosligining konseptual masalalaridan biri hisoblanadi. Mazkur muammoni o'rganishda tarixchi olimlar R.H. Aminova, Q. Rajabov hamda N.E. Karimovlarning tadqiqotlari muhim nazariy-metodik manba bo'lib, ularda sovet hokimiyati tomonidan yuritilgan kadrlar siyosati va uning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari chuqur tahlil etilgan. Arxiv materiallari shuni tasdiqlaydiki, 1920-yillarning dastlabki yillarida Surxondaryoda qishloq xo'jaligi, ma'muriy boshqaruv va texnik tarmoqlarda malakali mutaxassislar tanqisligi o'tkir muammoga aylangan. Bu holat ma'muriyat tomonidan hududga boshqa mintaqalardan tajribali kadrlarni safarbar etish strategiyasini belgilab berdi [1. B. 23].

Biroq tahlillar shuni ko'rsatadiki, markaziy kadrlarni hududga yo'naltirish siyosati dualistik xarakterga ega bo'ldi. Bir tomondan, bu chora-tadbirlar qisqa muddatli istiqbolda tashkiliy va boshqaruv inqirozini bartaraf etishga xizmat qilgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, uzoq muddatli strategik jarayonlarda mahalliy kadrlar tayyorlash tizimining sekinlashishiga sabab bo'ldi. 1920–1925-yillarda yuborilgan rus va slavyan millatiga mansub mutaxassislar mahalliy iqlim, dehqonchilik an'analari va hududiy sharoitni yetarli darajada bilmasliklari sababli jiddiy qiyinchiliklarga duch keldilar [2. B. 67].

1925–1930-yillar oralig'ida kadrlar qo'nimsizligi ochiq namoyon bo'ldi: mutaxassislarning aksariyati bir yildan kam muddat faoliyat yuritib, ishlab chiqarish barqarorligiga putur yetkazdi. Hatto 1935–1940-yillarda ham yuborilgan kadrlarning qariyb 65 foizi moslashuv muammolari tufayli boshqa hududlarga o'tib ketishi mahalliy kadrlar tayyorlash masalasini kun tartibiga chiqardi [3. B. 23]. 1940-yillarga kelib Termiz qishloq xo'jaligi texnikumi kabi muassasalar orqali mahalliy mutaxassislar yetishtirishga e'tibor qaratilgan bo'lsa-da, ularning soni ehtiyojni to'liq qoplamadi. 1940–1945-yillar oralig'ida ushbu texnikum tomonidan jami 235 nafar mutaxassis tayyorlandi.

Tadqiqotchi K.A. Akramov ta'kidlaganidek, mahalliy mutaxassislar yetishtirish masalasiga yetarli e'tibor qaratilmaganligi mintaqa qishloq xo'jaligi taraqqiyotiga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatdi [4. B. 84]. Faqat 1950–1960-yillardan boshlab mahalliy ta'lim tizimining izchil rivojlanishi natijasida mutaxassislar tarkibi o'zgara boshladi. 1970–1980-yillarga kelib mahalliy kadrlar salohiyati sezilarli darajada yuksaldi va 1985-yilga qadar paxtachilik tarmog'idagi mutaxassislarning asosiy qismi aynan mahalliy mutaxassislardan tarkib topdi [5. B. 2].

Mazkur siyosat nafaqat respublika tarixshunosligida, balki xorijiy tadqiqotchilarning ham diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Xususan, amerikalik olim Adrienn Linn Edgar Markaziy Osiyoga mutaxassislarni yo'naltirish siyosati mahalliy aholining an'anaviy xo'jalik yuritish tizimiga sezilarli transformatsion ta'sir ko'rsatganini qayd etadi [6. B. 167]. Britaniyalik tarixchi Aleksandr Marshall ham mintaqaga safarbar etilgan mutaxassislarning aksariyati mahalliy ijtimoiy-iqtisodiy va tabiiy sharoitga moslasha olmaganini tasdiqlaydi [7. B. 245].

Germaniyalik olim Marko Buttino esa markaziy kadrlarning mahalliy dehqonchilik madaniyatini o'rganishga intilmaganini alohida ta'kidlaydi [8. B. 189]. Fransiyalik tadqiqotchi Vensan Furnio sovet hukumatining paxtachilikni rivojlantirishga qaratilgan strategiyasi mahalliy bilim va ko'p asrlik tajribalarni inobatga olmaganligini bayon etadi [9. B. 234]. Duglas Nortropning fikricha, bunday madaniy va uslubiy uzilish markazdan yuborilgan kadrlar siyosatining asosiy strategik cheklovlaridan biri bo'lib xizmat qildi [10. B. 178].

4. Muhokama (discussion). Markaziy kadrlarning mahalliy dehqonchilik an'analari va ekotizimni inobatga olmaganligi ishlab chiqarishda tizimli uzilishlarni keltirib chiqardi. V. Furnio va M. Buttino kabi xorijiy tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, markazlashgan siyosat zamonaviy texnologiyalarni olib kirgan bo'lsa-da, mahalliy professional qatlamning mustaqil shakllanishini kechiktirdi. K.A. Akramovning fikricha, kadrlar tayyorlashdagi sustkashlik agrar islohotlar samaradorligini pasaytirgan.

5. Xulosa qilib aytganda, 1980-yillarning boshlariga kelibgina Surxondaryo viloyatida mahalliy mutaxassislar korpusi yetarli kasbiy tajriba to'plab, ishlab chiqarish jarayonlarini mustaqil boshqarish darajasiga ko'tarildi. Biroq, markazlashgan safarbarlik siyosatining uzoq muddatli salbiy oqibatlari mintaqaviy kadrlar salohiyatining o'z-o'zini yetishtirish jarayonini sezilarli darajada kechiktirdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Akramov K.A. O'zbekistonda qishloq xo'jaligi kadrlari tarixi. – Toshkent: Fan, 1975.
2. Buttino M. La rivoluzione capovolta. – Napoli: L'ancora del Mediterraneo, 2003.
3. Edgar A.L. Tribal Nation: The Making of Soviet Turkmenistan. – Princeton: Princeton University Press, 2004.
4. Fourniau V. L'asie centrale et ses voisins. – Tashkent: IFÉAC, 2001.
5. Marshall A. The Caucasus Under Soviet Rule. – London and New York: Routledge, 2010.
6. Northrop D. Veiled Empire: Gender and Cultural Politics in Soviet Central Asia. – Ithaca and London: Cornell University Press, 2004.
7. O'zbekiston Milliy arxivi (O'z MA), R-837-fond, 1-ro'yxat, 56-ish.
8. O'zbekiston Milliy arxivi (O'z MA), R-2380-fond, 1-ro'yxat, 145-ish.
9. Surxondaryo viloyat davlat arxivi (SVDA), 125-fond, 1-ro'yxat, 45-ish.
10. "Сурхон тoғи" gazetasi. 1975-yil 24-sentyabr; 1985-yil 10-avgust.